

Književna i komparativna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari (2 Sam 13,1-22)

Kotel Dadon*

kdadon@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3542-3754>

<https://doi.org/10.31192/np.23.1.3>

UDK: 27-243.35:82

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno: 30. rujna 2024.

Prihvaćeno: 3. prosinca 2024.

U članku se književno i komparativno analizira jednu od najtragičnijih pripovijesti u Bibliji, pripovijest o Amnonu i Tamari. Pripovijest je to o moralnom neuspjehu, koja uključuje silovanje i krvoproliće u kući kralja Davida. Analiza pokazuje širi kontekst pripovijesti, povezujući je s epizodom Davida i Bat-Šebe te trilogijom pripovijesti o Abšalomu, koje uključuju Amnonovo silovanje Tamare, Abšalomovo ubojstvo Amnona i Abšalomovu pobunu koja završava njegovom smrću. Glavna je teza rada da biblijski autor tka različite skrivene književne motive u objektivan opis pripovijesti, stvarajući složen sustav analogija da bi pomogao čitatelju razumjeti njezinu moralnu pouku u književnoj, jezičnoj i stilističkoj analizi zapleta, pozadine pripovijesti i likova. Prvi dio članka je kratak uvod u književno oblikovanje narativa u Bibliji te pojašnjenje Tamarine obiteljske loze. Drugi je dio književna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari, čiji su glavni elementi: njezin kontekst, ekspozicija, Amnonova ljubav, mudrost njegova prijatelja Jonadaba, silovanje, mržnja i istjerivanje. Treći je dio komparativna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari s drugim biblijskim pripovijestima: o Josipu, o Dininu silovanju, o Judi i Tamari i na kraju s Pjesmom nad pjesmama. U radu su korišteni brojni izvori iz rabinske literature od talmudskih vremena preko srednjega vijeka do suvremenih dana. Velik dio ove literature autor je prvi put preveo na hrvatski jezik s hebrejskog i aramejskog.

Gljučne riječi: Abšalom, Amnon, Bat-Šeba, David, književna analiza, silovanje, Tamara.

* Izv. prof. dr. sc. Kotel Dadon, Katedra za judaistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, glavni rabin Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj; redovni član Internacionalne akademije nauka i umjetnosti u Bosni i Hercegovini; Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb.

Uvod

Pripovijest o Amnonu i Tamari (2 Sam 13,1-22) tragična je pripovijest koja prikazuje moralni neuspjeh, kako na osobnoj tako i na nacionalnoj razini. Ona uključuje silovanje i krvoproliće u obitelji i u kraljevskoj kući kralja Davida. Radnja je sljedeća: Amnon, Davidov prvorodeni sin, očajnički je zaljubljen u Tamaru, svoju polusestru po ocu, Abšalomovu pravu sestru. Od te se ljubavi razboli i po savjetu svog rođaka Jonadaba Amnon zamoli svog oca, kralja Davida, da pošalje Tamaru u njegovu kuću da mu pripremi kolač kako bi se oporavio od bolesti. Nakon što Tamara, po kraljevoj zapovijedi, stigne u Amnonovu kuću i pripremi mu hranu, Amnon naredi svim slugama da odu, siluje Tamaru, a zatim je izbacila iz svoje kuće. Tamara kida svoju odjeću, viče od tuge i oplakuje svoju gorku sudbinu. Kad njezin brat Abšalom sazna za incident, jako se razljuti i dvije godine poslije pozove Amnona na proslavu šišanja ovaca kada zapovjedi svojim slugama da ubiju Amnona. Nakon ubojstva, bojeći se oca, Abšalom bježi u Gešur u kojem nalazi utočište kod svojega djeda.

U ovom se članku želi iz više perspektiva pokazati da je ova pripovijest usko povezana s pripovijesti o Davidu i Bat-Šebi koja joj prethodi. Istodobno, pripovijest o Amnonu i Tamari služi kao prvo poglavlje u trilogiji pripovijesti o Abšalomu. Povezanost s onom o Davidu i Bat-Šebi ogleda se u provođenju biblijske kazne »mjera za mjeru – *ius talionis*«¹ koja je nametnuta Davidu zbog njegova grijeha, a koji se odnosio na zabranjene seksualne odnose s Bat-Šebom² i ubojstvo Urije. RaDaK navodi sljedeće:

»I ovaj čin (Amnona i Tamare) bila je Davidova kazna za aferu s Bat-Šebom i Urijom, jer zbog te kazne dogodila se nemoralnost u njegovoj kući, što je dovelo do mača, ispunjavajući ono što mu je prorok rekao: 'Zato se neće nikada više okrenuti mač od tvoga doma' (2 Sam 12,10). Kao i u slučaju Abšaloma, uključeni su i nemoral i mač, sve u maniri *mjere za mjeru*«³ [K. D.].

S druge strane, kao što je spomenuto, ova pripovijest otvara trilogiju o Abšalomu koja uključuje Amnonovo silovanje Tamare, Abšalomovo ubojstvo Amnona i Abšalomovu pobunu koja završava njegovom smrću. U ovom se članku književnom analizom pripovijesti o Amnonu i Tamari, uspoređujući je s drugim biblijskim tekstovima, želi pokazati da biblijski pripovjedač tka razli-

¹ Za više o *ius talionis* (heb. *Mida keneged mida*) vidi: Kotel DADON, Biblijska kazna. Oko za oko (Izl 21,22-25; Lev 24,17-22; Pnz 19,16-21), odmazda ili naknada štete?, *Obnovljeni život*, 67 (2012) 4, 441-457; Manfred OEMING, Mida keneged Mida keikaron mišpati bahok hamikraji: lašon, hekšer, vetoldot hamasoret, *Beit Mikra: Journal for the Study of the Bible and Its World*, 60 (2015) 2, 183-201.

² Ako zanemarimo rabinsko tumačenje vidi: Kotel DADON, Pripovijest o Davidu i Bat-Šebi prema rabinskoj literaturi, *Nova prisutnost*, 18 (2020) 2, 375-395.

³ Rabin David KIMHI ili QIMHI (1160-1235), poznat je i po hebrejskom akronimu RaDaK, bio je srednjovjekovni rabin, komentator Biblije, filozof i proučavatelj gramatike. *RaDakov komentar Biblije*, Jeruzalem, 1959, repr. Beč, 1859. (2 Sam 13,15).

čite skrivene književne motive u objektivan opis. Ovi nam motivi pomažu da sami prosudimo likove i njihove postupke vodeći nas da samostalno dođemo do odgovarajućega moralnog stajališta. U ovoj je analizi usvojen tradicionalan holistički pristup promatrajući pripovijest o Amnonu i Tamari kao djelo koje je zaista samostalno, ali je i kao dio prethodnoga i sljedećeg narativnog slijeda. Metodologija korištena u ovom radu temelji se na interpretaciji klasične rabin-ske literature, zajedno s analizom književnih motiva u pripovijesti te komparativnom studijom s drugim biblijskim tekstovima.

1. Dva kratka uvoda

1.1. Nekoliko riječi o književnom oblikovanju pripovijesti u Bibliji

Kao što je poznato, značajan dio Biblije, više od trećine, sadrži pripovijesti. Postoji široki konsenzus o književnoj kvaliteti i umjetničkoj jedinstvenosti biblijskih pripovijesti koje su svrstane među najbolja književna djela svijeta. Analiza književnih motiva u biblijskim pripovijestima uvelike doprinosi znanstvenom razumijevanju pripovijesti i povećava užitak njihova čitanja. Štoviše, ova analiza ne umanjuje vjersku perspektivu ovih pripovijesti, upravo suprotno. Korištenje metoda i alata književne znanosti može osvijetliti bogatstvo i jedinstvenost biblijskoga teksta te pomoći u razumijevanju biti i dubine biblijske pripovijesti. Formalni i strukturalni aspekti biblijskih pripovijesti, uključujući jezičnu uporabu riječi, motiva i različitih narativnih tehnika, značajno doprinose oblikovanju poruke pripovijesti. Sadržaj i ideja pripovijesti neodvojivi su od njezina književnog oblikovanja. Karakter pripovijesti uvelike je određen njezinim vanjskim književnim oblikom. Književni elementi imaju moć naglasiti i istaknuti određene ideje i motive, ali ih i zamagliti, prikriti ili zasjeniti. Tim se elementima može utjecati na pripovijest i na čitatelja, čak toliko da se usmjerava reakcija čitatelja. Ispitivanje metoda oblikovanja pripovijesti također može otkriti dodatna značenja i suptilnosti koje su ponekad previđene.

Književna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari provest će se u dvije etape: prvo će se pokušati razumjeti značenje pripovijesti u cjelini kroz njezinu književnu strukturu. U drugoj se etapi autor upušta u književnu usporedbu s drugim biblijskim tekstovima koji imaju slične književne karakteristike. Zadaća neće biti laka jer je književna analiza najkvalitetnija kada se provodi na izvornom jeziku Biblije, hebrejskom, a ne na jeziku prijevoda. Književni motivi povezani su sa stilom, sintaksom i upotrebom *vodećih riječi*.⁴ Ti motivi značajni su i vezani uz izvorni jezik te stoga gube značenje u jeziku na koji su prevedeni,

⁴ Vodeća riječ je riječ koja sadrži glavno značenje poglavlja u kojem se pojavljuje. Za primjere vodećih riječi vidi Br 3,23; 25,8; 16,3.7.9; Pnz 26,1-11; Izl 5-14 glagol בָּרַךְ, 5,9, 8,20, 14,25, 14,17-18.

što je već napomenuto.⁵ Književna je analiza u ovom radu stoga povezana s hebrejskim tekstom pripovijesti.

1.2. Tamarino obiteljsko podrijetlo

Prije no što se upustimo u književnu raspravu o pripovijesti o silovanju, za njezino ispravno razumijevanje treba razjasniti obiteljski odnos Tamare i Amnona. Uvodni stih navodi: »A potom se dogodi ovo: Davidov sin Abšalom imao je lijepu sestru po imenu Tamara i u nju se zaljubio Davidov sin Amnon« (2 Sam 13,1).⁶ Tamara je predstavljena kao Abšalomova sestra kroz cijelo poglavlje,⁷ a istovremeno i kao Amnonova sestra.⁸ Što se tiče Abšaloma, Tamara je njegova sestra i po ocu Davidu i po majci Maaki, kćeri Tolmaja, kralja Gešura,⁹ dok joj je Amnon bio brat samo po ocu jer je Amnonova majka bila Ahinoama Jizreelka.¹⁰ Ako su Tamara i Amnon doista bili polusestra i polubrat po ocu, tada nije riječ samo o zabrani silovanja, već i o incestu.¹¹ Međutim, u pokušaju da spriječi silovanje, Tamara kaže Amnonu: »Nego govori s kraljem: on me neće uskratiti tebi!« (2 Sam 13,13), a nakon silovanja moli ga: »Ne, brate moj! Ako me sad otjeraš, bit će to veće zlo od onoga koje si mi učinio« (2 Sam 13,16). Iz njezinih riječi proizlazi da nije bilo zabranjenih incestuoznih odnosa, jer je David teoretski mogao odobriti njihov brak.

Mudraci u Talmudu¹² i klasični komentatori¹³ razriješili su ovaj misterij objašnjenjem da je Tamara bila kći »lijepo žene zarobljene u ratu« (2 Sam 13,12; Pnz 21) te je rođena prije nego što se njezina majka obratila na židovsku vjeru. Stoga se, prema židovskom zakonu, Tamara nije smatrala Davidovom kćeri. Prema drugim komentarima Tamara zapravo nije bila Davidova kći, već sestra Abšaloma samo po majci.¹⁴ Ovo tumačenje sugerira da se David oženio Maa-

⁵ Usp. Kotel DADON, Odnos poslodavca i zaposlenika u židovskom pravu, *Nova prisutnost*, 13 (2015) 3, 301-317; Agnes Eva DADON, Kotel DADON, Značenje i prednost proučavanja židovske Biblije na biblijskom hebrejskom jeziku, *Nova prisutnost*, 17 (2019) 2, 369-392; Dadon, *Pripovijest o Davidu i Bat-Šebi...*

⁶ Prijevod Biblije, ako nije navedeno drukčije, Jure KAŠTELAN, Bonaventura DUDA (gl. ur.), *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008, (dalje: KS). U slučajevima kada taj prijevod koristi tetragram JHVH, autor ga zamjenjuje imenima Vječni, Gospodin, Svevišnji ili Gospod, jer u židovstvu nije dopušteno izgovarati Božje ime JHVH.

⁷ Usp. 2 Sam 13,1.4.20.22.32.

⁸ Usp. 2 Sam 13,2.5-6.10.12.20.

⁹ Usp. 2 Sam 3,3.

¹⁰ Usp. 2 Sam 3,2.

¹¹ Usp. Lev 18,9; 20,17; Pnz 27,22.

¹² Babilonski Talmud (BT) Sanhedrin, Steinsaltzovo izd. Jeruzalem, 1999. (dalje: Steinsaltz) 21a.

¹³ Rabin Šelomo Jichaki, RAŠI (1040-1105), *komentar na Toru Mikra'ot Gedolot*, Jeruzalem, Beč, 1859. (2 Sam 13,13), RaDak 2 Sam 13,1; Levi ben Geršon, rabi, skraćeno: Ralbag, zvani i GERSONID (1288-1344) *Gersonidovog komentara na Proroke*, izdanje Mehokeke Lev Karinski, Jeruzalem, 1961.

¹⁴ Usp. Tosafot BT Kidušin, Vilnius izd., 1961. (dalje: Vilnius) 22a.

kom radi sklapanja političkog saveza, kao kralj koji se ženi kćeri kralja susjedne zemlje, te da je Maaka već bila trudna s drugim muškarcem kada su se vjenčali ili da je Tamara čak rođena prije nego što se Maaka udala za Davida. Stoga nije bilo biološke veze između Tamare i Amnona. Prema ovom tumačenju izraz »sestra« ovdje označava emocionalnu bliskost (Pj 5,2) ili formalnu bliskost s obzirom na to da su oboje odrasli na kraljevu dvoru te da su smatrani štitićima kralja Davida.¹⁵

Protiv ovog tumačenja moglo bi se tvrditi da, ako stvarno nije bilo zakonske prepreke da se Amnon oženi Tamarom, mogao ju je on zatražiti na odgovarajući način umjesto da planira silovanje. Međutim, kao odgovor na ovaj argument može se jednostavno reći da je Amnona vodila isključivo požuda i da ga brak s Tamarom nije zanimalo. U svakom slučaju, prema ovakvu tumačenju incident se karakterizira kao silovanje, a ne incest. Ipak, silovanje unutar obitelji osobito je ozbiljno. S druge strane, komentatori poput Abarbanela tvrde da je Tamaru doista rodila Maaka nakon njezina obraćenja, čime je ona zakonski bila zabranjena Amnonu kao njegova polusestra.¹⁶ Stoga, prema Abarbanelovu mišljenju, Amnon nije samo sagriješio silujući Tamaru, već i počinivši pritom incest. Abarbanel tumači Tamarine prijedloge Amnonu prije silovanja kao pokušaje da izbjegne silovanje. S druge strane, Tamarina molba Amnonu nakon silovanja da je ne otjera, čak da se oženi njome, baca sumnju na Abarbanelovo tumačenje.

2. Literarna analiza pripovijesti

2.1. Kontekst pripovijesti

Prvi redak pripovijesti glasi: »A potom se dogodi ovo...« (2 Sam 13,1) povezujući tako silovanje Tamare s prethodnom pripovijesti o Davidu i Bat-Šebi.¹⁷ Ovaj je kontekst važan jer upućuje na bitnu konceptualnu povezanost između dviju pripovijesti – uzrok i posljedica, grijeh i kazna. Ova pripovijest je početak niza kazni koje će pogoditi Davida, kako je detaljno iznio prorok Natan.¹⁸ Pažljivo proučavanje obiju pripovijesti, one o Davidu i Bat-Šebi te ove o Amnonu i Tamari, otkriva sličnost koja ne može biti slučajna: obje se bave zabranjenim odnosima.

¹⁵ Usp. i 1 Ljet 3,9.

¹⁶ Rabin Don Izak ABARBANEL (1437-1509) – komentator, filozof i političar, potomak kralja Davida, vođa španjolskog židovstva, portugalski rizničar u doba kralja Alfonsa Petog kao prebjeg iz Španjolske. *Abarbanelov komentar Biblije* (Varšava, 1862.), 2 Sam 13,1.

¹⁷ Usp. 2 Sam 11-12.

¹⁸ Usp. 2 Sam 12,10-11.

S tekstualnog aspekta čitatelj pretpostavlja da se u slučaju Davida i Bat-Šebe dogodio prijestup zabrane preljuba, dok u slučaju Amnona i Tamare to uključuje incest. Čak i ako se uzmu u obzir blaža tumačenja mudraca, koja tvrde da Bat-Šeba nije bila udana žena¹⁹ i da Amnon nije počinio incest,²⁰ ovi su postupci i dalje zabranjeni i zasigurno nemoralni. Literarni dokaz za to može se pronaći u dominantnoj riječi koja se ponavlja u oba teksta u različitim oblicima: riječ »שכב – legnuti« pojavljuje se šest puta u opisu Davidova grijeha²¹ i šest puta u epizodi o Amnonu i Tamari.

Ista ideja pojavljuje se i u sljedećoj pripovijesti, onoj o Amnonovu ubojstvu i Abšalomovu bijegu,²² koja započinje riječima: »A poslije dvije godine« (2 Sam 13,23), što znači dvije godine nakon silovanja Tamare. Namjera je upozoriti na to da su i ubojstvo i silovanje kazne kojima je Bog kaznio Davida zbog njegova grijeha s Bat-Šebom i Urijom. Točnije, silovanje je kazna za Davidove odnose s Bat-Šebom, a ubojstvo za Urijinu smrt. Posljednja pripovijest iz Abšalomove trilogije bavi se njegovom pobunom,²³ jer redak: »A pošto je Abšalom pobjegao i otišao u Gešur, ostao je ondje tri godine« (2 Sam 13,38) ponovno povezuje ovaj događaj s prethodne dvije pripovijesti.

2.2. Ekspozicija

Ako se pažljivo pogleda prvi redak pripovijesti: »A potom se dogodi ovo: Davidov sin Abšalom imao je lijepu sestru po imenu Tamaru i u nju se zaljubio Davidov sin Amnon« (2 Sam 13,1), zapaža se da su oba sina povezana osobom oca, »Davidov sin«, dok je Tamara predstavljena kao Abšalomova sestra. Jednostavno objašnjenje jest da je Tamara bila Abšalomova sestra i po majci i po ocu, dok im je Amnon bio polubrat koji je s njima dijelio istog oca. Međutim, ovo također može istaknuti posebnu bliskost između Abšaloma i Tamare, ali i sadržavati implicitnu kritiku Davida, jer pripovjedač ne spominje njega kao Tamarina oca ili nju kao »Davidovu kćer«.

Osim toga, nakon silovanja nije David taj koji se brine za Tamaru – on ne pozdrizima ništa protiv Amnona – nego Abšalom, njezin brat, koji je uzima u svoju kuću nakon incidenta (2 Sam 13,20-22). Sa sintaktičkoga gledišta u početnoj su rečenici Abšalom i Amnon smješteni na krajeve, s Tamarom u sredini, što upućuje na napetost između dvojice braće. Konačno, stih počinje Abšalomom, unatoč tomu što je bio mlađi sin i unatoč tomu što je Amnon središnja osoba u pripovijesti o silovanju. To sugerira da je Abšalom zapravo središnja osoba u širem narativu, iako je Amnon prvorodenac i očiti nasljednik.²⁴

¹⁹ Usp. Dadon, *Pripovijest o Davidu i Bat-Šebi...*; BT Šabat (Steinsaltz) 56a.

²⁰ Usp. BT Sanhedrin (Steinsaltz) 21a.

²¹ Usp. 2 Sam 11.

²² Usp. 2 Sam 13,23-37.

²³ Usp. 2 Sam 14-19.

²⁴ Usp. Šimon BAR EFRAT, *Haicuv haomanuti šel hasipur bamikra*, Jeruzalem, 1984, 199-239.

2.3. Amnonova ljubav – »u nju se zaljubio Davidov sin Amnon« (2 Sam 13,1)

Riječ »ljubav« (heb. אהבה) u Bibliji ima pozitivan, duhovan i uzvišen osjećaj. Pojavljuje se u kontekstu muškaraca, kao u slučaju ljubavi između Davida i Jonatana,²⁵ koja je opisana kao vjerno prijateljstvo. Ljubav između muškarca i žene, poput Jakovljeve ljubavi prema Raheli,²⁶ također je pozitivno prikazana, kao i Božja ljubav.²⁷ Stoga, riječ »ljubav« ne opisuje samo fizičku povezanost. Zbog toga čitatelj isprva ne bi trebao misliti da je Amnonova ljubav prema Tamari nečista. Naprotiv, čitatelj bi mogao čak suosjećati s Amnonovom patnjom. Postupno se ti osjećaji mijenjaju, prelaze u gađenje i odbojnost. Mudraci su, u kontekstu prave ljubavi, rekli:

»Svaka ljubav koja ovisi o nečemu, kad to prestane, prestaje i ljubav; a svaka ljubav koja ne ovisi ni o čemu, nikada neće prestati. Koji je primjer ljubavi koja je ovisila o nečemu? Takva je bila ljubav Amnona prema Tamari. A koji je primjer ljubavi koja nije ovisila ni o čemu? Takva je bila ljubav Davida i Jonatana.«²⁸

Amnonova ljubav prema Tamari bila je požudna ljubav, »ljubav koja ovisi o nečemu«, i stoga je ta ljubav završila »silnom mržnjom te je mržnja kojom ju je zamrzio bila veća od ljubavi kojom ju je prije ljubio« (2 Sam 13,15). Početak ove »ljubavi« podsjeća na početak pripovijesti o Davidu i Bat-Šebi, koja je također bila obilježena požudom prema lijepoj ženi.²⁹ Biblija se, naime, trudi naglasiti da ovakva ljubav nije romantična, jer Amnon kasnije dokazuje da nema namjeru oženiti se Tamarom. Osjećaj koji Amnon gaji prema Tamari opsesivan je i požudan. Pripovjedač Tamaru, kao i njezina brata Abšaloma, opisuje kao iznimno lijepe ljude.³⁰

Napomena »jer ona bijaše djevica« (2 Sam 13,2) naglašava da je Tamara bila nedostupna, jer su djevice u stara vremena običavale izbjegavati izlazak iz vlastitih domova.³¹ Drugo objašnjenje za ovu napomenu jest da ju je Amnon radi djevičanstva još više želio.³² Činjenica da je Tamara djevica spominje se dvaput, na početku i na kraju pripovijesti. Na početku, ona je djevica, a do kraja pripovijesti gubi djevičanstvo na najbrutalniji način.

Termin »sestra«, kada se o Tamari govori, ponavlja se osam puta, a riječ »brat«, kada se govori o Amnonu ili Abšalomu, ponavlja se devet puta. Ovo ponavljanje naglašava njihovu obiteljsku bliskost. Kao da se, naime, želi naglasiti

²⁵ Usp. 1 Sam 18-20; 2 Sam 1,26.

²⁶ Usp. Post 29,20; 48,7.

²⁷ Usp. Pnz 6,5.

²⁸ Pinhas KEHATI, *Mishna with Commentary*, Jeruzalem, Eliner Library, Dept. for Torah Education and Culture in the Diaspora of the World Zionist Education, 1987, Avot 5:16.

²⁹ Usp. 2 Sam 11,2.

³⁰ Usp. 2 Sam 13,1; 2 Sam 14,25.

³¹ Usp. Raši..., 2 Sam 11,2.

³² Usp. RaDak..., 2 Sam 11,2.

da se teško djelo silovanja događa na najneočekivanijem i najsigurnijem mjestu, unutar obitelji, između brata i sestre, čime se pojačava čitateljeva odbojnost prema Amnonu. Zbog cijele se situacije Amnonovo stanje pogoršava. Doživljava mentalni stres zbog svoje neutažive požude, što ga fizički i izvanjski pogađa. Pati od nesanice, obuzima ga melankolija te se na kraju razbolijeva.³³

2.4. Mudrost Jonadaba

»Pomoć« dolazi od Amnonova rođaka Jonadaba, sina Šimejina. *Sveto pismo* kaže da je bio »vrlo mudar čovjek« (2 Sam 13,3), što je pozitivna ocjena koja bi mogla oblikovati čitateljevu percepciju Jonadaba u povoljnom svjetlu. Atribut *mudar* sugerira različitost između dvaju muškaraca: Jonadaba, koji je, dakle, opisan kao vrlo mudar, i Amnona, koji nema takvu mudrost. Nakon što mu se Amnon povjerio da je njegova bolest posljedica frustrirajuće ljubavi prema sestri Tamari, Jonadab mu daje sljedeći savjet:

»Lezi u postelju i pričini se bolestan, pa kad dođe tvoj otac da te pohodi, ti mu reci: 'Dopusti da dođe moja sestra Tamara da mi dade jesti; ako ona pred mojim očima zgotovi jelo da to vidim, onda ću iz njezine ruke jesti'« (2 Sam 13,5).

Jonadabov savjet ima nekoliko prednosti. Prvo, Amnonovo pretvaranje da je bolestan uklanjanja svaku sumnju u lošu namjeru. Drugo, uključivanjem kralja Davida u pripovijest koristi se njegov autoritet da bi Tamara došla u Amnonovu kuću. Međutim, teško je utvrditi upliće li Jonadabov savjet i njega samoga kao neizravnog sudionika u strašni čin silovanja. S jedne se strane čini da se on brine za svog rođaka i bliskog prijatelja. S druge strane, on ne govori o silovanju, već o smicalici da dovede lijepu Tamaru što bliže Amnonu.

Mudrost se općenito smatra pozitivnom osobinom u Bibliji,³⁴ no, u ovoj pripovijesti, savjet mudrog čovjeka uzrokovao je teške i nemoralne posljedice.³⁵ Mudraci u dva različita izvora govore negativno o Jonadabovoj »mudrosti«:

»Rav Juda kaže da Rav kaže: '(Jonadab je bio) mudar čovjek za zlo.'³⁶ I ne smiješ se povezivati s grešnikom: [...] Tako nalazimo kod Amnona, koji je bio u društvu s Jonadabom, sinom Šimeje, brata Davidova; a Jonadab je bio vrlo mudar čovjek, mudar u zlu, kao što je napisano: 'mudri su tek za zlodjela'« (Jr 4,22).³⁷

³³ Usp. RaDak..., 2 Sam 13,2.4.

³⁴ Npr. »Početak mudrosti strah Gospodnji! Mudro čine koji ga poštuju« (Ps 111,10). Vidi još: Bar Efrat, *Haicuv haomanuti...*, 109.

³⁵ Mudrost Jonadaba ponovno će doći do izražaja na kraju pripovijesti (2 Sam 13,32-33), kada on bude jedini među svim dvorjanima, uključujući Davida, koji razumije da nisu svi kraljevi sinovi ubijeni, već samo Amnon, i da je to bila Abšalomova osveta za silovanje Tamare.

³⁶ BT Sanhedrin (Steinsaltz) 21a.

³⁷ *Avot DeRabi Natan*, Šehter izd., New York, 1927, I, 8.

Pretpostavka jest da je mudrost sama po sebi pozitivna osobina, ali Jonadab se njome koristi u negativne svrhe.³⁸ U hrvatskim prijevodima pripovijesti,³⁹ riječ »חכמה – mudrost« prevedena je kao »vrlo domišljat«, što znači lukav i pro-nicljiv čin.⁴⁰ Prevoditelj sugerira da je Jonadab pametna osoba, ali se svojom pameću koristio negativno. Hrvatski prevoditelji slijedili su kontekst i radije su se pridržavali prijevoda Septuaginte »vrlo lukav čovjek«⁴¹ u duhu interpretacije mudraca. Vulgata, međutim, ovu sintagmu prevodi slično kao i hebrejska verzija teksta »vrlo mudar čovjek«.⁴²

Jonadabova mudrost očitovala se u njegovim proračunatim postupcima i sposobnosti prikrivanja svojih namjera. Jonadab je bio Amnonov rođak, ali također i Tamarin i Abšalomov. Dok je svojim savjetom pomogao rođaku Amnonu, rođakinji Tamari teško je naudio. Jonadabovo ponašanje bacilo je mračnu sjenu na njegovu moralnost. Njegova mudrost bila je utilitarna, nešto što je bilo nužno na kraljevskom dvoru. Znao je točno što reći da pomogne Amnonu u zavođenju ili silovanju Tamare, ali nije izgovorio ni riječ više da bi izbjegao i najmanju sumnju da je sudjelovao u tom bešćutnom činu.⁴³ Nakon ubojstva Amnona Jonadab se ponovno pojavljuje. Ovaj put smiruje Davida obavještavajući ga da nisu svi njegovi sinovi poginuli, samo Amnon, te da je to bila Abšalomova osveta za silovanje sestre Tamare. Iako je vjerojatno da se ništa od ovoga ne bi dogodilo bez Jonadabova sumnjiva savjeta, on je i dalje zadržao svoju poziciju u kraljevskoj palači.⁴⁴

³⁸ Doista, ovo tumačenje dijeli većina biblijskih komentatora, poput Rašija, RaDaka i Gersonida. Neki komentatori, poput rabina Ephraima od Lunshitz (Prag, 1550. – 1619.), objašnjavaju u svojem *Keli Jakar komentar*, Jeruzalem, 2005, da je Jonadab svoju mudrost koristio posebno u pitanjima koja se odnose na žene.

³⁹ KS i prema prijevodu Ivana Evanđelista Šarića (IŠ), *Sveto pismo Staroga i Novog zavjeta*, Sarajevo, 1941-1942.

⁴⁰ Slično negativnoj mudrosti zmije: »Zmija je bila lukavija od svih životinja zemaljskih« (Post 3,1 – KS i IŠ su preveli slično).

⁴¹ Usp. Septuaginta, <https://www.ellopos.net/elpenor/greek-texts/septuagint/chapter.asp?book=10&page=13> (30.09.2024).

⁴² Usp. Vulgata, 2 Sam 13 https://vulgate.org/ot/2samuel_13.htm (30.09.2024).

⁴³ Alexander ROFE, *Mavo LaŠira Hamizmorit veLesafrut haHohma šebaMikra*, Jeruzalem, Karmel, 2004, 89.

⁴⁴ Neki učenjaci, međutim, zaključuju iz Jonadabovih riječi utjehe kralju da on nije predvidio da će Amnon silovati Tamaru te on donekle čak opravdava Abšalomove postupke. Vidi: Šimon BAR EFRAT, *Mikra LeIsrael komentar* 2Sam. 13:32, Magnes Jeruzalem, Am Oved Tel Aviv, 1996, 142; Slično tome: R. Meir Leibush ben Yehiel Michel WISSER (1809-1879), poznat kao MALBIM, u *Malbim komentar*, Bene Brak, 1990. i R. Lunshitz u *Kli Jakar* tvrde da je Jonadabov savjet bio namijenjen da natukne Davidu da je Amnon zaljubljen u Tamaru, u nadi da će to dovesti do bračne ponude. Međutim, ni na koji način nije predvidio da će je Amnon silovati.

2.5. Silovanje

»Tamara ode u kuću svoga brata Amnona. A on ležase. Uze ona brašna, umijesi ga, načini kolače pred njegovim očima te ih ispeče. Potom uze tavu i istrese je preda nj, ali Amnon ne htjede jesti, nego reče: 'Otpremite sve oдавde!' I svi izidoše od njega. Tada Amnon reče Tamari: 'Donesi mi jelo u spavaonicu da se okrijepim iz tvoje ruke!' I Tamara uze kolače koje bijaše zgotovila i donese ih svome bratu Amnonu u spavaonicu. A kad mu je pružila da jede, on je uhvati rukom i reče joj: 'Dođi, sestro moja, lezi sa mnom!'« (2 Sam 13,8-11).

Tamara, dakle, dolazi u Amnonovu kuću prema kraljevoj zapovijedi, a po dolasku zatiče Amnona kako leži u krevetu. Tamara prionu izvršiti danu joj zadaću, a u rečenici kojom se opisuje njezin rad koristi se sedam glagola, jedan za drugim, koji prikazuju njezinu marljivost u obavljanju dužnosti. Cijelo to vrijeme Amnon, koji zapravo nije bio zainteresiran za hranu, pasivno promatra Tamaru iz svoje sobe vrteći bezbrojne požudne misli u glavi. Kada je Tamara izvršila zadaću, poslužila je hranu Amnonu, no on ju je, neočekivano, odbio jesti. Umjesto toga naredio je svima prisutnima, osim Tamari, da napuste prostoriju. Čitatelju ostaje nejasno zašto odbija jesti i zašto otpušta sve ostale.

Na ovome se mjestu napetost u pripovijesti pojačava. Dok su sami, Amnon izravno naređuje Tamari da donese hranu u njegovu spavaću sobu u kojoj on leži te da ga ondje nahrani vlastitim rukama. Tamara to vjerojatno tumači kao ponašanje razmaženog nasljednika pa bez straha ulazi u njegovu spavaću sobu da bi ga nahranila. Pruža mu hranu koju je pripremila na njegov zahtjev i u tom trenutku zaplet poprima neočekivan zaokret. Amnon pruža ruku, ali umjesto da uzme hranu iz njezine ruke, zgrabi Tamarinu ruku da bi spriječio njezin bijeg i od nje zatraži: »Dođi, sestro moja, lezi sa mnom!« (2 Sam 13,11).⁴⁵ U tom trenutku Amnon traži od sestre da dobrovoljno legne s njim, ali, kao što je spomenuto, drži je za slučaj da odbije njegov zahtjev. Tamara je užasnuta njegovim zahtjevom i moli ga da se suzdrži od provođenja svoje zle namjere u djelo. Njezine molbe dobivaju književni naglasak ponavljanjem riječi »אל – heb. ne, nemoj« tri puta:⁴⁶

»A ona mu reče: 'Nemoj [K. D.], brate moj! Ne [K. D.] sramoti me jer se tako ne radi u Izraelu. Ne [K. D.] čini takve sramote! Kuda bih ja sa svojom sramotom? A i ti bi bio kao bestidnik u Izraelu! Nego govori s kraljem: on me neće uskratiti tebi!' Ali je on ne htjede poslušati, nego je svlada i leže s njom« (2 Sam 13,12-14).

Tamara koristi više argumenata da bi uvjerila Amnona da preispita svoje postupke. *Sveto pismo* detaljno razrađuje te argumente, pojačavajući napetost, a ujedno naglašava njezine napore da spriječi Amnonovu zavjeru. Prvo zapo-

⁴⁵ Upotreba riječi »sestro moja« ovdje izražava emocionalni odnos (vidi Pj 4,9) umjesto biološkog. To učvršćuje stajalište da Amnon i Tamara nisu bili zabranjeni jedno drugome zbog incestualnih odnosa.

⁴⁶ Bar Efrat, *Haicuv haomanuti...*, 219.

činje emotivnim apelom kao sestra bratu, moleći ga da je ne povrijedi. Obrača mu se s »brate moj« [K. D.] kao da govori: »Ti si moj brat, a ne stranac, trebao bi me poštovati i štititi. Kako možeš zanemariti moju molbu?« U svom odgovoru koristi se frazom »אַל תַּעֲנִי – Ne siluj me« u kojoj hebrejski korijen »ענה« implicira seksualne odnose bez pristanka, upućujući na njezino odbijanje. Ne koristi se korijenom »שכב – leći« koji opisuje dobrovoljne odnose. Tamara zatim počinje racionalno razmatrati postojeće stanje i govori Amnonu da se takav čin silovanja »ne radi u Izraelu« jer je sramotan. Koristi se riječju »נבלה« koja u biblijskom kontekstu opisuje ozbiljan seksualni prijestup,⁴⁷ nadajući se da bi to moglo odvratiti Amnona.

Nadalje, objašnjava mu da bi taj čin naštetio i njoj i njemu. Tamara apelira na Amnonovo suosjećanje, govoreći mu da bi bila osramočena i izgubila bi čast i budućnost zbog gubitka svojeg djevičanstva u takvu nasilju. On bi bio »bestidnik u Izraelu!« Ponavlja korijen »נבל« tri puta da bi naglasila ozbiljnost čina i štetu koju bi takvo djelo nanijelo i njemu i njegovu statusu.⁴⁸ Nakon što je apelirala na Amnonove emocije i razum i osjetivši da njezini naponi možda neće promijeniti njegovo mišljenje, Tamara predlaže pozitivnu alternativu: »Govori s kraljem: on me neće uskratiti tebi!« Iz toga se može zaključiti da u Tamarinu i Amnonovu odnosu nema zabranjenog seksualnog odnosa jer u protivnom je nejasno kako je pomislila da bi David nesumnjivo odobrio takav brak. Amnon, međutim, nije spreman slušati Tamaru i njezine logične argumente. Amnon nije zainteresiran za ženidbu s Tamarom, već samo za zadovoljenje svoje požude.

Ljubav o kojoj se govori na početku pripovijesti nije prava ljubav, već tjelesna želja. Hebrejske riječi koje opisuju stvarno silovanje su »וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ« (2 Sam 13,14), što znači: silovao ju je i legao s njom. Ovo ponavljanje⁴⁹ tumači se na različite načine: neki su to objasnili kao sodomiju: »Prvo ju je plegao protivno prirodi (sodomija) da ne bi izgubila djevičanstvo, a kad mu se um nije smirio, plegao ju je na prirodan način.«⁵⁰ No, drugi komentatori tvrde da ovdje nije bilo takva slučaja te da ponavljanje ističe Tamarinu borbu s Amnomom.⁵¹ Opis silovanja prikazan je živopisnim i detaljnim scenama, a čitatelj može zamisliti razgovor između njih dvoje i vidjeti njihove postupke. Ako je čitatelj na trenutak pomislio da smo na kraju silovanja dosegнули vrhunac zapleta i granicu Amnonove zloće, odmah će biti otkriveno da to nije slučaj.

⁴⁷ Usp. Post 34,7; Pnz 22,21; Suci 19,23, 20,6.10; Jr 29,23.

⁴⁸ Više detalja o sramoti uzrokovanoj osobom koju se naziva נבל može se pronaći u Ps 39,9, 74,22.

⁴⁹ Ovo ponavljanje izgubljeno je u prijevodu KS-a: »je svlada i leže s njom«.

⁵⁰ Malbim..., 2 Sam 13,14.

⁵¹ Usp. RaDak..., 2 Sam 13,14 i R. David ALTSCHULER iz Praga (1687-1769) u *Mecudat David komentar* Mikra'ot Gedolot; Jeruzalem, Beč, 1859. (2 Sam 13,14).

2.6. Mržnja i istjerivanje

»Nato je odmah zamrzi silnom mržnjom te je mržnja kojom ju je zamrzio bila veća od ljubavi kojom ju je prije ljubio...« (2 Sam 13,15).

Narativ pruža čitatelju izravan uvid u Amnonove promjenjive osjećaje prema Tamari. Amnonovo stajalište prema Tamari dramatično se mijenja: od ljubavi koja ga je činila fizički bolesnim do intenzivne mržnje. To je naglašeno ponavljanjem riječi »mržnja« četiri puta u stihu, za razliku od riječi »ljubav« koja je spomenuta samo dva puta. Ova mržnja navodi Amnona da Tamaru grubo izbaciti iz svoje kuće nakon što ju je brutalno iskoristio da bi zadovoljio svoje želje. Nesumnjivo, u ovoj se fazi čitateljevo negativno mišljenje o Amnonu produbljuje. Koji je bio izvor te mržnje? Većina komentatora vjeruje da je Tamara fizički ili emocionalno povrijedila Amnona.⁵² Rabin Soloveitchik nudi drugačiju perspektivu, objašnjavajući da je Amnon mrzio samog sebe zbog okrutnog čina koji je počinio protiv svoje sestre. Ova mržnja prema samome sebi navela je Amnona da mrzi Tamaru. Ovako kaže rabin Soloveitchik:

»Grieh ima mazohistički utjecaj. Amnon je mrzio samoga sebe i prenio svoju mržnju na jednu Tamaru, koja je bila nevina. Ta ista, izvanredno lijepa Tamara, postala je, u njegovim očima, simbol odvratnosti i mržnje.«⁵³

Tamara ponovno moli Amnona: »Ne, brate moj! Ako me sad otjeraš, bit će to veće zlo od onoga koje si mi učinio! Ali on je ne htjede slušati« (2 Sam 13,16). Prema svim prijevodima Tamarino istjerivanje nakon silovanja smatra se ozbiljnijim i strašnijim od samoga silovanja.⁵⁴ Ovo proizlazi iz zakona navedenog u Ponovljenom zakonu:

»Ako čovjek naiđe na mladu djevicu koja nije zaručena te je pograbi i s njom legne, pa budu uhvaćeni na djelu, tada čovjek koji je s njom ležao neka djevojčinu ocu dade pedeset srebrnjaka. A budući da ju je oskrvnuo, neka je uzme za ženu da je ne može pustiti dok je živ« (Pnz 22,28-29).

Ovaj zakon, s različitim modifikacijama, također se pojavljuje u drugim drevnim kodeksima.⁵⁵ Opća je svrha ovog zakona osigurati budućnost silovane žene, i ekonomski i socijalno, s obzirom na to da je žena koja je bila silovana

⁵² Raši, na temelju riječi Talmuda (BT Sanhedrin 21a), vjeruje da je Tamara fizički ozlijedila Amnonove genitalije. Gersonid, s druge strane, tumači da ga je povrijedila svojim izravnim i ostrim riječima koje su ga uvrijedile. RaDak, međutim, smatra da je Amnon bio kažnjen tom mržnjom da bi je odgrnuo od sebe i time prouzročio da ga Abšalom ubije.

⁵³ Joseph Dov Ber ha-Levi Soloveitchik (1903-1993) bio je jedan od najznačajnijih američkih ortodoksnih rabina, talmudista i modernih židovskih filozofa. *Al HaTšuva: Dvarim šebeal-pe*, Jeruzalem, 1975, 115.

⁵⁴ Vulgata i Septuaginta, s malim razlikama.

⁵⁵ Na primjer, u drevnim asirskim zakonima: »Silovatelj mora dati dodatnu trećinu cijene nevjeste ocu i oženiti je, te se od nje ne smije razvesti« [vidi: J. B. PRITCHARD (ur.), *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 3. izd., 1969, čl. 55, 185].

imala vrlo male šanse za brak. U Tamarinu slučaju problem nije bio ekonomski jer je bila kraljeva kći. Međutim, Biblija bilježi da se zbog silovanja nikad nije udala: »Tamara ostala osamljena u kući svoga brata Abšaloma« (2 Sam 13,20). Jasnije je, dakle, da je bila jako pogođena, i emocionalno i socijalno.

Stoga je, u tom smislu, šteta koju je Amnon nanio Tamari protjerivanjem iz svoje kuće puno gore djelo, jer joj je uništio budućnost. Unatoč silovanju Tamara je željela da je Amnon oženi jer je shvaćala da je ni jedan drugi muškarac ne bi htio oženiti budući da više nije bila djevica. Zbog toga ga je pokušala odvratiti od toga da je otjera, ali ju je on ignorirao. Naredio je svom sluzi: »Otjeraj ovu [K. D.] od mene, izbaci je i zaključaj vrata za njom!« (2 Sam 13,17), ne koristeći čak ni njezino ime iz mržnje zbog koje nije mogao ni izgovoriti ga. Naredio je potom sluzi da zaključa vrata za njom kao da je bila problematično, opasno i uporno stvorenje koje se po svaku cijenu mora držati podalje. Njegova okrutna komunikacija i njegovi postupci odražavaju njegovu duboku moralnu izopačenost.⁵⁶ »Tada Tamara uze prašine i posu se njom po glavi, razdrije haljinu s dugim rukavima koju je imala na sebi, stavi ruku na glavu i ode vičući glasno dok je išla!« (2 Sam 13,19). Tamara poštuje tradicionalne običaje žalovanja zbog svoje sudbine: razdire svoju odjeću, posipa prašinu po glavi i stavlja ruku na glavu. Time izražava svoju duboku tugu.⁵⁷

3. Komparativna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari s drugim biblijskim tekstovima

3.1. Pripovijesti o Josipu

U pripovijesti o Amnonu i Tamari isprepleteni su razni tematski i jezični motivi koji snažno podsjećaju na Josipa i njegova odnosa s braćom, kao i na pripovijest o njemu i Potifarovoj ženi. Evo glavnih usporednica tih pripovijesti:

1. U obje pripovijesti postoji poziv osobi da legne s njim, odnosno s njom. Amnon kaže Tamari: »Dođi, sestro moja, lezi sa mnom!« (2 Sam 13,11), dok se o Potifarovoj ženi kaže: »Poslije nekog vremena žena njegova gospodara zagleda se u Josipa i reče mu: 'Legni sa mnom!« (Post 39,7).

⁵⁶ U ovom trenutku važno je naglasiti da je, s obzirom na težinu djela, Amnonov grijeh mnogo teži od grijeha njegova oca Davida s Bat-Šebom, iz nekoliko razloga. Prvo, David nije silovao Bat-Šebu. Drugo, nakon što je Bat-Šeba ostala trudna, David je nije ignorirao, već je preuzeo odgovornost za svoje postupke.

⁵⁷ Stavljanje ruke na glavu bilo je uobičajeni izraz žalovanja u drevnim vremenima, kako se spominje u Jr 2,36-37. Vidi također Mihael AVI-YONA, Avraham MALAMAT (ur.), *Pne Olam HaMikra*, II, HaHevra habenleumit lehocaa Laor, Jeruzalem, 1959, 164; vidi i Kotel DADON, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Zagreb, Profil, 2009, 452-460.

2. U oba slučaja svjedočimo korištenju vrlo sličnog izraza: Tamara, u pokušaju da spriječi da bude izbačena iz Amnonove kuće nakon silovanja, kaže Amnonu: »Ne, brate moj! Ako me sad otjeraš, bit će to *veće zlo* [K. D.] od onoga koje si mi učinio!« (2 Sam 13,16). Sličnim jezikom Josip odgovara Potifarovoj ženi na njezin zahtjev da legne s njom: »Pa kako bih ja mogao učiniti tako *veliku opačinu* [K. D.] i sagriješiti protiv Boga!« (Post 39,9).⁵⁸
3. U obje pripovijesti jedan od likova izlazi van nakon događaja: Amnon izbacuje Tamaru nakon silovanja: »Otjeraj ovu od mene, izbaci je i zaključaj vrata za njom! [...] *Sluga je izvede van* [K. D.] [...]« (2 Sam 13,17-18). U drugoj pripovijesti Josip bježi van da bi pobjegao od Potifarove žene: »On ostavi svoj ogrtač u njezinoj ruci, otrže se i pobježe van. Vidjevši ona da je u njezinoj ruci ostavio ogrtač i *pobjegao van...* [K. D.]« (Post 39,12-13).
4. U obje pripovijesti postoji ljutnja gospodara kada čuje što se dogodilo: u onoj o Amnonu i Tamari: »Kad je kralj David čuo sve što se dogodilo, *vrlo se razgnjevi* [K. D.]« (2 Sam 13,21), a jednako je tako i u onoj o Potifarovoj ženi: »Kad je njegov gospodar čuo pripovijest svoje žene koja reče: 'Eto, tako sa mnom tvoj sluga', *razgnjevi se* [K. D.]« (Post 39,19).
5. Amnon kaže svojim ukućanima prije silovanja: »*Otpremite sve odavde!* [K. D.]. I svi iziđoše od njega« (2 Sam 13,9). Josip se koristi istim izrazom prije nego što otkrije svoj identitet svojoj braći: »*Neka svi odstupe!*« [K. D.] (Post 45,1).⁵⁹
6. Tamara je obučena u raznobojnu haljinu – heb. כְּתֹנֶת פָּצִים, kao što je to bio običaj za kraljeve djevičanske kćeri,⁶⁰ dok Josip od svog oca Jakova dobiva raznobojnu haljinu kao znak posebne ljubavi.⁶¹
7. U obje su pripovijesti očevi uključeni u tragične i teške događaje koji su se dogodili njihovoj djeci: Tamara odlazi u Amnonovu kuću po zapovijedi svog oca Davida: »Idi u kuću svoga brata Amnona i priredi mu jelo!« (2 Sam 13,7). Jakov šalje Josipa: »Hajde i vidi kako su ti braća i stoka pa mi javi« (Post 37,14), što dovodi do njegove prodaje u ropstvo u Egipat.
8. Očinsko tugovanje: Jakov oplakuje Josipa, misleći da ga je proždrla divlja zvijer,⁶² a David tuguje zbog smrti Amnona i bijega Abšaloma.⁶³
9. Mržnja među braćom: Josipa njegova starija braća toliko mrze da s njim ne razgovaraju i čak ga žele ubiti.⁶⁴ Nakon silovanja njegove sestre Tamare Abšalom mrzi Amnona i na kraju ga ubija.⁶⁵

⁵⁸ U hebrejskoj verziji izraz je identičan: »הַרְעָה הַגְּדוֹלָה – veliko zlo«.

⁵⁹ U hebrejskoj verziji izraz je identičan: »הוֹצִיאָהוּ כָּל אִישׁ מִעָלָיו«.

⁶⁰ 2 Sam 13,18-19.

⁶¹ Post 37,3 i drugdje.

⁶² Usp. Post 37,34.

⁶³ Usp. 2 Sam 13,31-37.

⁶⁴ Usp. Post 37,4.18.

⁶⁵ Usp. 2 Sam 13,22.28.

S druge pak strane postoje razlike između dviju pripovijesti koje naglašavaju težinu djela u pripovijesti o Amnonu i Tamari:⁶⁶

1. Dok Potifarova žena nije planirala zavođenje Josipa, Amnon je pomno isplanirao svoje djelo. Potifarova žena iskoristila je prigodu kada nikoga nije bilo kod kuće, dok je Amnon unaprijed planirao i, neposredno prije djela, poslao sve ukućane iz kuće da bi mogao ostvariti svoju nakanu s Tamarom.
2. U Josipovoj pripovijesti pokušaj Potifarove žene propada, dok Amnon brutalno izvršava svoj plan.
3. Josip bježi van, dok Amnon nakon silovanja tjera Tamaru na ulicu.
4. Potifarova žena iskorištava svoj autoritet nad mladim stranim robom u svojoj kući, dok Amnon siluje nekoga tko mu je vrlo blizak – svoju sestru.

Teško je reći da su ove usporednice slučajne. Čini se da Biblija usporedbom ovih dvaju tekstova pokušava poučiti razlikama između osobnosti Amnona i Josipa. Riječ je o dvjema potpuno različitim osobama: jednoj na dnu moralne ljestvice, robu svojih strasti, dok se druga uspješno suočava sa svojim željama i nadvladava ih. Josip se suočava s iskušenjima Potifarove žene i uspijeva izbjeći grijeh. Amnon, s druge strane, podliježe svojoj požudi i griješi više puta. Ova ideja izražena je u sljedećem talmudskom midrašu:

»A ako zao čovjek dođe na sud, članovi suda mu kažu: 'Zašto se nisi posvetio Tori?' Ako kaže: 'Bio sam zgodan i zaokupljen svojim zlim nagonima, jer sam imao mnogo iskušenja', oni mu kažu: 'Jesi li bio ljepši od Josipa, koji unatoč svojoj ljepoti nije zanemario Toru?' O Josipu pravedniku rekli su: 'Svakoga dana Potifarova žena ga je zavodila riječima. Osim toga, odjeću koju je nosila da bi ga zavela ujutro, nije nosila da ga zavede navečer. Odjeću koju je nosila da bi ga zavela navečer, nije nosila da ga zavede ujutro sljedećeg dana.' Jednog dana mu je rekla: 'Podaj mi se i lezi sa mnom.' On joj je odgovorio: 'Ne.' Ona mu je rekla: 'Bacit ću te u tamnicu.' On joj je odgovorio: 'Ne bojim te se, kao što je napisano: 'Gospod oslobađa sužnje' (Ps 146,7). Rekla mu je: 'Natjerat ću te da se saginješ od patnje.' On joj je odvratio: 'Gospod uspravlja prignute' (Ps 146,8). Rekla je: 'Osljepit ću ti oči.' On joj je odgovorio: 'Gospod slijepcima oči otvara' (Ps 146,8). Ponudila mu je tisuću talenata srebra da joj se podvrgne, 'da uz nju legne; da bude s njom'⁶⁷ (Ps 39,10), ali on je odbio.«⁶⁸

Još jedna ideja koja se može naučiti iz ovoga konteksta odnosi se na korištenje raznobojnih haljina כְּתֹנֶת פָּסִים u obje pripovijesti: u onoj o Josipu (Post 37) otac izražava svoju posebnu ljubav prema Josipu tako što mu izrađuje raznobojnu

⁶⁶ Za više o razlikama vidi: Yair ZAKOVITCH, *Mikraot beErec haMarot*, Hocaat HaKibuc HaMeuahad, Bne Brak, 1995, 81-82.

⁶⁷ Preveo autor jer je prijevod Kršćanske sadašnjosti drugačiji: »Da uz nju legne; nije joj prilazio«.

⁶⁸ BT Joma (Steinsaltz) 35b vidi u *Midraš Kohelet Raba* Jeruzalem (reprint izd. iz Vilnusa, 1878.) 7:3.

haljinu. Ovaj čin izaziva ljubomoru i mržnju među Josipovom braćom. Na kraju oni mu skidaju haljinu, umaču je u krv i šalju ocu kao dokaz Josipove navodne sudbine. Haljina, koja je bila simbol ljubavi, postaje simbol mržnje i dokaz njegove gorke sudbine. Tamara, odjevena u raznobojnu haljinu kao znak svoga visokoga statusa kraljeve djevičanske kćeri, biva silovana, izbačena i ponižena. Pokidana haljina, možda također i zamrljana krvlju njezine djevičanske nevinosti, služi kao dokaz njezine gorke sudbine. Josip, omiljeni sin, biva prodan u ropstvo, a Tamara, djevica, postaje silovana žena. Haljina simbolizira promjenu u životima glavnih likova. Odjeća koja je trebala donijeti čast i status izazvala je suprotno – sramotu i gubitak statusa. Biblijska je ideja: »Lažna je ljupkost, tašta je ljepota« (Izr 31,30); odjeća ne čini čovjeka. Posebne haljine nisu uspjele zaštititi svog nositelja i svoju nositeljicu čak ni od bliskih ljudi poput braće.⁶⁹

Još jedna usporedna ideja povezuje Josipa i Amnona preko njihovih očeva, Jakova i Davida. U slučaju Jakova i Josipa svjedočimo sličnom obrascu ponašanja koji se ponavlja. Jakov stječe pravo prvorodstva od svog brata Ezava na nepravedan način u zamjenu za tanjur variva od leće,⁷⁰ a zatim preuzima blagoslov od Izaka.⁷¹ Jakov je kažnjen za taj čin biblijskom kaznom mjere za mjeru. Odlazi u kuću svog ujaka Labana u kojoj ga Laban neprestano vara, zamjenjujući Leu za Rahelu na njihovu prvu bračnu noć,⁷² a poslije ga vara i ekonomski.⁷³ Josip se također bori za status prvorodstva protiv Rubena i Jude. Josip se poput svog oca suočava sa svojom braćom u pokušaju da stekne prvorodstvo⁷⁴ i na kraju uzrokuje veliku tugu svom ocu tako što ga braća prodaju u ropstvo u Egiptu. Jakov ne samo da ne poduzima ništa da bi riješio napete odnose među svojim sinovima, već još doprinosi njihovu pogoršanju izradom raznobojne haljine za Josipa.

David čini ozbiljne grijehe s Bat-Šebom i Urijom – preljub i prolijevanje krvi. Također je kažnjen biblijskom kaznom mjere za mjeru putem niza tragedija: njegov novorođeni sin, kojeg mu je rodila Bat-Šeba, umire kao dojenče, a odmah nakon toga Amnon siluje Tamaru, Davidovu kći, što dovodi do smrti Amnona i Abšaloma, njegovih sinova. Amnon, Davidov sin, također griješi istim grijehom koji je počinio njegov otac, popuštajući požudi zbog lijepe žene. Amnonovom smrću kažnjeni su i Amnon i njegov otac David, baš kao što su

⁶⁹ Za više o ovoj usporedbi i značaju »raznobojne haljine« vidi: Pnina GALPAZ-FELLER, *Kolam šel bgadim: malbušim bamikra- haim habeged ose et haadam?* Karmel, Jeruzalem, 2008, 182-184.

⁷⁰ Post 27,35.

⁷¹ Unatoč Ezavovoj nezainteresiranosti za pravo prvorodstva, taj čin se i dalje opisuje kao iskorištavanje Ezavove iscrpljenosti i gladi, kako se vidi u komentarima RaDaka Post 27,36 i R. Ovadie ben Jakova SFORNA (1475-1549), *Sforno komentar na Toru*, Bne Brak, 1992, Post 27,36; također u Nechama LEIBOWITZ, *Ijunim hadašim besefer Berešit*, Jeruzalem, 1966, 185-192.

⁷² Post 29,26.

⁷³ Usp. Dadon, *Odnos poslodavca i zaposlenika...*

⁷⁴ Post 37,2.

Josip i njegov otac Jakov bili kažnjeni prodajom Josipa Egipćanima. Razlika je, naravno, u tome što se Amnon, Davidov prvorodeni sin, ne uspijeva othrvati grijehu i nadvladati svoj poriv, dok Josip, Jakovljev sin, izlazi iz ciklusa grijeha.⁷⁵

3.2. Usporedba s pripovijesti o silovanju Dine

U pripovijesti o silovanju Dine⁷⁶ također nalazimo pet glavnih tematskih i jezičnih motiva koji su usporedni s Amnonovim silovanjem Tamare.⁷⁷ Prvo se razmatraju te usporedne linije, a potom će se pokušati razumjeti nakanu Svetoga pisma u ovom kontekstu:

1. Obje, Tamara i Dina, bile su kćeri muškaraca koji su imali status kraljeva ili vrhovnih vođa izraelskog naroda (Jakov, David).
2. Za obje se koristi sličan izraz: »וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ וַיַּעֲבֹדָהּ« (Post 34,2) za Dinu, a »וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ וַיַּעֲבֹדָהּ« (2 Sam 13,14) za Tamaru. Ovaj izraz znači »legao je s njom i povrijedio je«. Prema Rašiju značenje je: »legao je s njom – prirodno (vaginalno), a povrijedio je – neprirodno (analno)«. ⁷⁸
3. U oba je slučaja čin silovanja opisan sličnim i oštrim jezikom: »כִּי לֹא-אֶל בִּישְׁרָאֵל כָּן, בִּישְׁרָאֵל – «Što je Šekem učinio – legavši s Jakovljevom kćeri – u Izraelu je bila sramota [K. D.]. To se nije smjelo trpjeti« (Post 34,7); »jer se tako ne radi u Izraelu [K. D.]. Ne čini takve sramote!« (2 Sam 13,12).
4. Reakcija članova obitelji na čin silovanja velika je ljutnja: »Upravo kad su se Jakovljevi sinovi vraćali iz polja. Kad su čuli vijest, ljudi su bili ojađeni i vrlo ljuti [K. D.] – וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד« (Post 34,7); »Kad je kralj David čuo sve što se dogodilo, vrlo se razgnjevi [K. D.] – וַיִּחַר לוֹ, מְאֹד« (2 Sam 13,21).
5. U oba slučaja silovatelja ubijaju braća silovane žene iskoristivši njegovu ranjivost: »A trećega dana, dok su oni još bili u bolovima, dva Jakovljeva sina, Šimun i Levi, Dinina braća, pograbe svaki svoj mač i nesmetano dođu u grad te poubijaju sve muškarce. Sasijeku mačem Hamora i njegova sina Šekema [...]« (Post 34,25-26); »I zapovjedi svojim slugama ovako: Pazite! Kad se Amnonu razveseli srce od vina i ja vam viknem: 'Ubijte Amnona!' Tada ga pogubite!« (2 Sam 13,28).

S druge pak strane postoje i dvije glavne razlike između dvaju slučaja silovanja: Prva razlika je u tome što Šekem, sin Hamorov, preuzima odgovornost i čak želi oženiti Dinu: »Potom Šekem reče njezinu ocu i njezinoj braći: 'Da

⁷⁵ O ovoj ideji vidi više u: Amnon BAZAK, Tov lifne haElohim Jimalet mimena, vehote jilaked ba – ben Josef leAmnon, *Megadim* 27 (1997) 29-41.

⁷⁶ Post 34.

⁷⁷ Za detaljnu studiju o ovoj paraleli, vidi: Amnon BAZAK, *Makbilot nifgašot – makbilot safrutijot besefer Šmuel*, Sifrijat Hegjonot, Tvunot, Elon Švut, 2006, 149-165.

⁷⁸ Raši... Post 34,2. Vidi i *Midraš Berešit Raba* Jeruzalem (reprint izd. iz Vilnusa, 1878.) 80:1.

nađem milost u vašim očima, dat ću vam što zatražite. Tražite od mene koliko hoćete: sve što god zapitate dat ću, samo mi dajte djevojku za ženu» (Post 34,11-12), dok Amnon postupa s velikom okrutnošću prema Tamari i baca je na ulicu. Druga razlika je u tome što Šekem, koji je doista silovao Dinu iz požude, nakon toga izražava ljubav prema njoj: »Opazi je Hivijac Šekem, sin Hamora, poglavice kraja, pa je pograbi i na silu s njom leže. Njegovo srce prione za Dinu, Jakovljevu kćer, i on se u djevojku zaljubi. Nastojao je pridobiti djevojčino srce« (Post 34,2-3), dok u slučaju Amnona svjedočimo dubokoj mržnji prema Tamari nakon čina silovanja:

»[...] i u nju se zaljubio Davidov sin Amnon [...] nego je svlada i leže s njom [...] Nato je odmah zamrzi silnom mržnjom te je mržnja kojom ju je zamrzio bila veća od ljubavi kojom ju je prije ljubio. I reče joj Amnon: 'Ustani! Odlazi!'« (2 Sam 13,1-15).

Ispitivanje paralelnih i kontrastnih elemenata u biblijskim opisima dvaju incidenata silovanja uči nas da Biblija želi naglasiti ozbiljnost Amnonovih postupaka. Iako su obojica počinili užasan čin silovanja, njihovo ponašanje nakon okrutnog čina otkriva moralni karakter dvojice muškaraca. Šekem postupa s osjetljivošću i pokušava se iskusiti za svoj čin, dok Amnon nastavlja griješiti.

3.3. Usporedba s pripovijesti o Judi i Tamari

Pripovijest o Amnonu i Tamari također se može usporediti, iako na različit način, s onom o Judi i Tamari.⁷⁹ Ova usporedba nije samo zbog imena Tamara, kako se zovu središnje ženske osobe u obje pripovijesti:

1. Napuštanje i izolacija Tamare: U oba slučaja, Tamara je napuštena i sjedi sama: »Ostani kao udovica u domu svoga oca dok poodraste moj sin Šela« (Post 38,11). »Tako je Tamara ostala osamljena u kući svoga brata Abšaloma« (2 Sam 13,20).
2. Spominjanje prijatelja glavnog lika: Obje pripovijesti spominju prijatelja glavnog lika: »Juda ode, zajedno sa svojim prijateljem Adulamcem Hiron« (Post 38,12). »Ali imaše Amnon prijatelja po imenu Jonadaba« (2 Sam 13,3).

Međutim, značajna razlika između slučajeva je u tome što Juda priznaje svoj grijeh prema Tamari i preuzima odgovornost za Tamarinu trudnoću. Ovo se oštro suprotstavlja Amnonovu postupanju prema sestri Tamari, naglašavajući jasne moralne razlike između Judina konačna priznanja krivnje i Amnonova kontinuiranog zlodjela.

⁷⁹ Post 38.

3.4. Usporedba s Pjesmom nad pjesmama

Postoji posebna veza između poezije Pjesme nad pjesmama i biblijske prozne literature, o kojoj opsežno raspravljaju biblijska istraživanja.⁸⁰ U nastavku članka istražuje se veza pripovijesti o Amnonu i Tamari s Pjesmom nad pjesmama. Istaknut će se jezične i konceptualne usporednice između dviju pripovijesti i potom pokušati pružiti objašnjenje za taj književni fenomen.

3.4.1. Ljubav i bolest

Pjesma nad pjesmama vrhunac je biblijske ljubavne poezije te je se može povezati s Amnonom opis čije je ljubavi u Bibliji jedinstven. On je jedina osoba u Bibliji koja se razboljela zbog silne ljubavi otkrivajući tako previranja unutar svoje duše. On priznaje svom prijatelju Jonadabu: »Zaljubljen sam u Tamaru, sestru svoga brata Abšaloma« (2 Sam 13,4). Neostvarena ljubav uzrokuje mu bolest. Amnonova ljubavna bolest, »Amnon, dakle, leže i pričinio se bolestan« (2 Sam 13,6), podsjeća na ženu zaljubljenicu do bolesti iz Pjesme nad pjesmama – »Okrijepite me kolačima, osvježite jabukama, jer sam bolna od ljubavi« (Pj 2,5) – izjavljuje žena i u svojoj potrazi za svojim dragim ona zaklinje kćeri jeruzalemske: »Zaklinjem vas, kćeri jeruzalemske, ako nađete dragoga moga, što ćete mu reći? Da sam bolna od ljubavi« (Pj 5,8). Ljubav i bolest kao isprepleteni motivi pojavljuju se samo u pripovijestima o Amnonu i Tamari te u Pjesmi nad pjesmama. I to u cijeloj Bibliji. Međutim, je li to ista bolest? Biblija ovako opisuje Amnona: »Pričinio se bolestan« – on koristi bolest kao izliku, dok je žena u Pjesmi nad pjesmama istinski bolna od ljubavi. Upotreba glagola »והתהלך ויתהלך« (2 Sam 13,5-6) u hebrejskom obliku *Hitpael*, upućuje na obmanu: Amnon nije stvarno bolestan, već hini bolest.

3.4.2. Dvostruko značenje riječi sestra u Bibliji

Riječ »אחותי – moja sestra« u Bibliji nosi dvostruko značenje – biološko s jedne strane i voljena osoba s druge. U Pjesmi nad pjesmama voljena je žena oslovljena kao sestra (Pj 4,9-10.12; 5,1-2), dok je u pripovijesti o Amnonu i Tamari Tamara prikazana kao sestra Abšaloma i Amnona. U Bibliji se koristi dvostruko značenje fraze »moja sestra« samo u pripovijesti o Amnonu i Tamari. U početku ona je opisana kao njihova biološka sestra – Abšalomova i Amnonova. Kasnije, međutim, Amnon traži od svoga oca: »Dopusti da dođe moja sestra Tamara da pred mojim očima zgotovi koji kolač i ja ću se okrijepiti iz njezine ruke« (2 Sam 13,6), a potom nastavlja: »A kad mu je pružila da jede, on je uhvati rukom i reče joj: 'Dodi, sestro moja, lezi sa mnom!'« (2 Sam 13,11). Ovdje se termin »sestro moja« može također interpretirati kao »moja voljena«. Ova transformacija naglašava složenost odnosa i bogate jezične nijanse u biblijskim narativima.

⁸⁰ Usp. Yair ZAKOVITCH, *Haje Šimšon*, Jeruzalem, 1982, 108, 225-224.

3.4.3. Upotreba riječi »לִבִּיבָה – kolač ili srce« u pripovijesti o Amnonu i Tamari te Pjesmi nad pjesmama

Riječ לִבִּיבָה – leviva, kolač izvedena iz korijena לָב, koji dolazi od לֵב – srce, označava emocije ili misli u Bibliji, obuhvaćajući osjećaje ljubavi i mržnje.⁸¹ Ova se riječ jedinstveno pojavljuje u pripovijesti o Amnonu i Tamari te u Pjesmi nad pjesmama. U pripovijesti o Amnonu i Tamari Amnon traži od svog oca: »Dopusti da dođe moja sestra Tamara da pred mojim očima zgotovi koji kolač (heb. לִבִּיבָה) i ja ću se okrijepiti iz njezine ruke« (2 Sam 13,6). Tamara doista udovoljava zahtjevu svog oca: »Uze ona brašna, umijesi ga, načini kolače pred njegovim očima te ih ispeče« (2 Sam 13,8).

U Pjesmi nad pjesmama ljubavnik opisuje svoje divljenje prema voljenoj: »Srce si mi ranila – לִבִּבְתִּי, sestro moja, nevjesto, srce si mi ranila jednim pogledom svojim, jednim samim biserom kolajne svoje« (Pj 4,9). Značenje je riječi »לִבִּבְתִּי« (Libavtini) u Pjesmi nad pjesmama: »zarobila si mi srce« ili »osvojila si mi srce«.⁸² Prema Rašiju to znači: »Privukla si moje srce k sebi.«⁸³ Da bi istaknuo vezu između dviju pripovijesti, biblijski autor koristi kontekst *leviva* (vrsta kolača) zajedno s riječima *sestra* i *oči*: »Dopusti da dođe *moja sestra* [K. D.] Tamara da pred mojim *očima* [K. D.] zgotovi koji *kolač* [K. D.] i ja ću se okrijepiti iz njezine ruke« (2 Sam 13,6). Čini se da će zbog toga čitatelj zasigurno pomisliti da je to idealna i čista ljubav, baš kao što je prikazano u stihovima Pjesme nad pjesmama.

Međutim, kako čitatelj napreduje prema kraju pripovijesti i svjedoči moralnom padu u silovanju Tamare, Amnonovoj mržnji prema njoj i izbacivanju iz kuće koja se potom zaključava, javljaju se osjećaji razočaranja i gađenja prema Amnonu. Zaključak koji se iz toga izvodi jest da se namjerno koriste izrazi iz Pjesme nad pjesmama da bi se stvorila lažna usporedba koja ističe kontrast između pripovijesti: Pjesma nad pjesmama pjesma je o pravoj ljubavi, dok je pripovijest o Amnonu i Tamari izopačenje ljubavi. Biblijski se autor koristi ljubavnom poezijom ironično, stvarajući lažnu ekvivalenciju koja ističe jaz između pripovijesti.

Čista ljubav u Pjesmi nad pjesmama stoji u oštrom kontrastu s Amnonovom patološkom ljubavlju. U Pjesmi nad pjesmama voljena je metaforički nazvana »sestrom«, dok je Tamara u pripovijesti o Amnonu i Tamari doslovno njegova sestra. Nježan i ljubazan tretman voljene osobe u Pjesmi nad pjesmama suprotstavljen je Amnonovoj dubokoj mržnji i vulgarnom ponašanju prema Tamari. Simbolično »osvajanje srca – לִבִּבְתִּי – Libavtini« u Pjesmi nad pjesmama, koje predstavlja emocionalnu bliskost i međusobnu privlačnost, suprotstavljeno je doslovnoj pripremi kolača u pripovijesti o Amnonu i Tamari. Tako biblijski autor pokazuje da nema usporedbe između uzvišene prave ljubavi iz *Pjesme nad pjesmama* i Amnonove »ljubavi« prema Tamari.

⁸¹ Na primjer Lev 19:17, Pnz 6,5, Suci 16,15, Pj 8,6 i druge.

⁸² Ne nalik prijevodu Kršćanske sadašnjosti: »Srce si mi ranila.«

⁸³ Raši..., Pj 4,9.

Zaključak

U biblijskom narativu obično postoje tri sloja: literarni sloj, koji prikazuje pripovijesti u smislu jezika i stila, zaplet, koji uključuje pozadinu, okruženje i likove, te moralni i konceptualni sloj u pripovijesti. Svrha je ovog članka bila razumjeti moralnu pouku pripovijesti kroz književnu, jezičnu i stilsku analizu zapleta, pozadine i likova. Pokazano je da biblijski autor apsolutno razumije što se događa u srcima različitih likova (Amnonova ljubav i Amnonova mržnja, Davidov bijes prema Amnonu i Abšalomova mržnja prema Amnonu) te sve što se odvija u privatnosti (tajni razgovor između Amnona i Jonadaba, scena silovanja). Autor oblikuje dramatičan sadržaj pripovijesti ostrim sukobom između likova, bez intervencije ili izražavanja vlastitoga mišljenja.

Karakterizacija likova postupna je. Primjerice, u početku ne znamo ništa o Amnonovoj prirodi. Tek kako pripovijest napreduje, korak po korak, otkriva se njegova negativna osobnost. On laže i manipulativno koristi svog oca, brutalno siluje Tamaru, a na kraju je sramotno i ponižavajuće izbacuje iz svoje kuće. Napetost u pripovijesti stvara činjenica da Amnonove prave nakane nisu razjašnjene na početku. Tako se čitatelj kroz cijelu radnju neprestano pita: Zašto? Što će se dogoditi? Hoće li Amnonov plan uspjeti? Zašto Amnon odbija jesti? Zašto tjera sve iz prostorije i ostaje sam s Tamarom? Čak i u prizoru silovanja, čitatelj ne zna hoće li ga ona uspjeti uvjeriti da joj ne naudi. I upravo kad čitatelj pomisli da je brutalno i neočekivano silovanje vrhunac i kraj priče, vulgarno i okrutno izbacivanje Tamare ostavlja ga zapanjenog zbog veličine zla. U pripovijesti također svjedočimo ironiji: David, otac, misli da pomaže svom bolesnom sinu Amnonu, ali u stvarnosti pomaže mu da naudi njegovoj kćeri Tamari. U našoj pripovijesti nema usporednih događaja ili retrospektiva. Radnja se kreće u jednom smjeru i kronološkim redom.

Biblijski autor detaljno opisuje pozadinu i pripreme za silovanje, kao i različite reakcije koje su uslijedile, no samo silovanje opisano je kratko. To upućuje na to da je biblijskom autoru više stalo do ljudskih i moralnih aspekata likova i događaja nego do samih činjenica pripovijesti. Biblijski autor povezuje pripovijest o Amnonu i Tamari s drugim pripovijestima u Bibliji kroz usporedne književne, jezične i tematske elemente, stvarajući složen sustav analogija. Ove usporednice zahtijevaju da se pripovijesti čitaju uz druge pripovijetke. Takvo komparativno čitanje pomaže dvostruko: (1) daje pripovijesti o Amnonu i Tamari značenje u širem kontekstu, smještajući je između one o Davidu i Bat-Šebi te ubojstva Amnona i Abšalomove pobune te pokazuje da je silovanje Tamare prva karika u lancu tragedija u Davidovoj obitelji, služeći kao kazna za Davidov grijeh s Bat-Šebom i ispunjenje proročanstva proroka Natana; (2) pomaže u identificiranju poruka koje su istaknute i pojašnjene u pripovijesti o Amnonu i Tamari poput, primjerice, isticanja ozbiljnosti Amnonovih postupaka. Amnon je prikazan kao onaj tko je zarobljen svojim željama i u dubokom je moralnom

padu. Njegovo prepuštanje požudi suprotstavljeno je Josipu koji je nadvladao kušnju s Potifarovom ženom.

Ponavljajuća tema u svim biblijskim pripovijestima s usporednim književnim elementima koji su analizirani jest i ona da osoba koja griješi preuzima odgovornost. Kao što smo vidjeli, ova se poruka ističe u biblijskom zakonu o silovanju: počinitelj mora preuzeti odgovornost za žrtvu. Silovatelj se mora oženiti žrtvom i zabranjeno mu je da se od nje razvede do kraja života. Juda priznaje svoj grijeh prema Tamari, a David priznaje svoj grijeh prema Bat-Šebi. Obojica priznaju svoju krivnju i preuzimaju odgovornost za ženu i njezinu trudnoću. Slično i Šekem, sin Hamora, preuzima odgovornost nakon silovanja i čak traži da se oženi Dinom. U svjetlu navedenih pripovijesti Amnonov zločin postaje još teži. Ne samo da Amnon napada Tamaru silovanjem već razvija intenzivnu mržnju prema njoj i odbija preuzeti odgovornost. Odbacuje ju, tjera je na ulicu na najgori mogući način i osuđuje ju na osamljen i pust život u kući njezina brata Abšaloma. Hotimično korištenje izraza iz Pjesme nad pjesmama stvara oštar kontrast koji pojačava razumijevanje koncepta ljubavi. U Pjesmi nad pjesmama riječ je o čistoj, pravoj ljubavi, dok je kod Amnona riječ o bolesnoj i iskrivljenoj ljubavi popraćenoj intenzivnom mržnjom. Pjesma nad pjesmama prikazuje nježan i ljubavni odnos, dok je Amnonov odnos prema Tamari sirov i vulgaran.

Na kraju, ovaj članak ne nastoji biti iscrpan. Još uvijek postoje pitanja koja nisu obrađena, poput razloga Davidove zapanjujuće šutnje nakon Amnonova silovanja Tamare te pitanja zašto ga on ne kažnjava. Osim toga, na početku članka iznesena je tvrdnja da je pripovijest o Amnonu i Tamari tek prva u trilogiji pripovijesti o Abšalomu, koja uključuje Amnonovo silovanje vlastite sestre Tamare, Abšalomovo ubojstvo Amnona te Abšalomovu pobunu koja završava njegovom smrću. U ovom je članku analizirana samo prva pripovijest, što upućuje na potrebu analize preostalih dviju iz trilogije, da se pokuša odgovoriti na pitanja koja nameće pripovijest o silovanju.

Kotel Dadon*

*A Literary and Comparative Analysis of the Amnon and Tamar Story
(2 Sam 13:1-22)*

Summary

In this article, the author conducts a literary and comparative analysis of one of the most tragic tales in the Bible, the story of Amnon and Tamar – a tale of moral failure that includes rape and bloodshed within the house of King David. The author demonstrates in his analysis the broader context of the story, closely relating it to the episode of David and Bat-Sheba and the trilogy of Absalom's tales, which includes the rape of Tamar by Amnon, the murder of Amnon by Absalom, and Absalom's rebellion, which ends in his death. The author's main argument in this paper is that the biblical writer weaves various hidden literary motifs into the objective description of the story, creating a complex system of analogies to help the reader understand the moral lesson through a literary, linguistic, and stylistic analysis of the plot, background, and characters. The article is divided into three main parts. The first part provides two short introductions: one about the literary design of narratives in the Bible and the other to clarify Tamar's family lineage. The second part of the article is a literary analysis of the story of Amnon and Tamar, focusing on the main elements, which include the context of the story, the exposition, Amnon's love, the wisdom of his friend Jonadab, the rape, the hatred, and the expulsion. The third part is a comparative analysis of the story of Amnon and Tamar with the following biblical stories and texts: the story of Joseph, the story of Dina's rape, the story of Judah and Tamar, and finally, the Song of Songs. The author uses many sources from rabbinic literature, ranging from Talmudic times through the Middle Ages to modern times. Much of this literature has been translated into Croatian from Hebrew and Aramaic for the first time by the author.

Key words: Absalom, Amnon, Batsheba, David, literary analysis, rape, Tamar.

(na engl. prev. Kotel Dadon)

* Kotel Dadon, PhD, Assoc. Prof., University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chair for Judaic studies; Chief Rabbi, The Bet Israel Jewish Community of Croatia; International Academy of Sciences and Arts in Bosnia and Herzegovina (IANUBIH), Full member; Address: Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: kdadon@gmail.com.